

УДК 332
ББК 65.202.2

**ТАҶРИБАИ ХОРИҶИИ РУШДИ
ХОҶАГИҶОИ ХОНАВОДАГӢ ВА
ИМКОНИЯТҶОИ
МУТОБИҚГАРДОНИИ ОНҶО БА
ИҚТИСОДИЁТИ ҶУМҲУРИИ
ТОҶИКИСТОН**

Зокирова Шаҳодат Муҳиддиновна, н.и.и.,
доценти кафедраи иқтисодиёти
корхонаҳо ва минтақаи ДДҶБСТ;
Неғматова Шохида Ғуфроновна, омӯзгори
кафедраи менеҷменти ДДҶБСТ
(Тоҷикистон, Хуҷанд)

**ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ
РАЗВИТИЯ ДОМАШНИХ ХОЗЯЙСТВ
И ВОЗМОЖНОСТИ ЕГО
АДАПТАЦИИ К ЭКОНОМИКЕ
РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН**

Зокирова Шаҳодат Муҳиддиновна, к.э.н.,
доцент кафедры экономики предприятий и
региона ТГУПБП; **Неғматова Шохида
Ғуфроновна**, преподаватель кафедры
менеджмента ТГУПБП (Таджикистан,
Худжанд)

**FOREIGN EXPERIENCE
IN THE DEVELOPMENT
OF HOUSEHOLDS AND
POTENTIALITIES OF ITS
ADAPTATION TO TAJIKISTAN
REPUBLIC ECONOMY**

Zokirova, Shahodat Mukhiddinovna, candidate
of the sciences of economics, Associate Professor
of the department of the economy of enterprises
and regions under the TSULBP; **Negmatova
Shohida Ghufronovna**, lecturer of the
department of management under TSULBP
(Khujand)
E-MAIL: shohida17@mail.ru

Калидвожаҳо: рафтори хоҷагиҷои хонаводагӣ, сатҳи зиндагонӣ, максимизатсияи оқилонаи неқӯаҳволӣ, таҷрибаи хориҷии хоҷагиҷои хонаводагӣ, кишоварзӣ, фермаи оилавӣ, кооперативҳои кишоварзӣ

Доир ба инкишофи иқтисодиёти хоҷагиҷои хонаводагии кишварҳҳои хориҷаи дур ва наздик маълумот оварда шудааст. Асоси пеирафти иқтисодиёти хонаводагӣ ба масъалаи худтаъминкунӣ бо маҳсулоти кишоварзӣ робита дорад. Хоҷагии хонаводагӣ омилҳои ташиаккули синфи миёна маҳсуб мегардад, ки бе он на танҳо ҷорӣ намудани муносибатҳои мӯътадилӣ бозоргонӣ, балки ноил гардидан ба самарабахии зарурии иқтисодии ислоҳот низ гайриимкон аст. Самти муҳимми рушди иқтисодиёти хоҷагиҷои хонаводагӣ аз фаъолнокии хоҷагиҷои хонаводагии деҳот, ки афзоиши сатҳи даромаднокӣ ва иштиголи аҳолии деҳотро таъмин мекунад, вобаста аст. Дар асоси таҷрибаи ҷаҳони шаклҳои хоҷагидорӣ намудҳои дахлдори муосирӣ он, ки ба иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқанд, тавсиф ёфтаанд. Бо мақсади рушди хоҷагиҷои хонаводагӣ, тарзу усулҳои муосирӣ хоҷагидорӣ давлатҳои хориҷӣ, ки онҳоро ба иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобик гардонидан мумкин аст, тавсия гардидаанд.

Ключевые слова: поведение домохозяйств, уровень жизни, рациональная максимизация благосостояния, зарубежный опыт домохозяйств, сельское хозяйство, семейные

фермы, сельскохозяйственные кооперативы

Дана информация о развитии экономики домашних хозяйств дальнего и ближнего зарубежья. Основа развития экономики домохозяйств связана с проблемой самообеспечения сельскохозяйственной продукцией. Домашние хозяйства представляются как фактор формирования среднего класса, без которого невозможно не только построение нормальных рыночных отношений, но и достижение необходимой экономической эффективности реформ. Важные направления развития экономики домохозяйств зависят от активности сельских домохозяйств, которые обеспечивают рост доходности и занятости сельского населения. Исходя из мирового опыта форм хозяйствования, описаны их соответствующие современные виды, которые подходят к экономике Республики Таджикистан. В целях развития домохозяйств рекомендованы современные пути и методы хозяйствования зарубежных стран, которые могут быть адаптированы к условиям экономики Республики Таджикистан.

Key words: *behavior of households, life standard, rational maximization of welfare, foreign experience of households, agriculture, family farms, agricultural cooperatives*

The article gives information about the development of households economy of far and near abroad. The foundation of households economy evolution is connected with the problem of self-procurement with agricultural produce. Households are presented as a factor of the formation of middle class without which it would be impossible not only to build normal market relations, but to achieve necessary economic efficiency of reforms either. Important streamlines of household economy development depend on activeness of rural households themselves as they provide a growth of profitableness and employment of rural population. Proceeding from the world experience of the forms of economy running, the author describes respective modern types being suitable to the economy of Tajikistan. His recommendations in regard to modern ways and methods of economy running applied in foreign countries aimed at households development can be adapted to the conditions of Tajikistan Republic economy.

Бо назардошти ваъзи иқтисодиву иҷтимоии дар ҳаёти хоҷагиҳои хонаводагии кишварамон ба миён омада, масъалаи рушди иқтисодӣ ба мадди аввал мебарояд. Беш аз 70 ҷисади хоҷагиҳои хонаводагии ҷумҳурӣ дар деҳот қарор доранд, ки бо сатҳи пасти зиндагонӣ тавсиф мешаванд ва ба кӯмаки молиявии давлат ва ташкилотҳои дигари молиявӣ ниёз доранд. Бинобар ин, барои баланд бардоштани сатҳи ҳаётии иқтисодии минтақавии хоҷагиҳои хонаводагии ҷумҳурӣ истифодаи таҷрибаи кишварҳои хориҷаи дуру наздик, ки неқӯаҳволии ҳамаҷонибаи хоҷагиҳои мазкурро таъмин менамояд, ба мақсад мувофиқ аст.

Ғайр аз ин, бо вучуди ваъзи зиёди қиёсии аҳолии машғули меҳнат дар хоҷагии кишоварзии ҷумҳурӣ, дар шароити бӯҳрони истеҳсолоти ноқофӣ соҳаи кишоварзӣ дар давраи гузариш ба таъмини талаботи аҳоли ба хӯрокворӣ аз ҳисоби захираҳои худ қодир набуд. Қисми зиёди маҳсулоти истеъмолӣ аз хориҷ ворид мешуд. Аз ин лиҳоз, муаммои худтаъминкунӣ бо маҳсулоти кишоварзӣ масъалаи асосии таъмини ҳаёти аҳоли дар Тоҷикистон маҳсуб меёбад.

Тибқи назарияи неокласикӣ дар илми муосир, асоси фаъолияти рафтори иқтисодии хоҷагиҳои хонаводагиро, принсипи умда – максимизатсияи оқилонаи неқӯ-

---

аҳволӣ ташкил медиҳад [2, с.69].

Рафтори хоҷагиҳои хонаводагиро аз бисёр ҷиҳат муҳити иҷтимоии онҳо, низоми арзишҳо, ки дар ин ё он ҷамъият бартарӣ доранд, инчунин, омилҳои сершумори беруна, ки рафтори онҳоро маҳдуд месозанд, муайян мекунад [6, с.248].

Аҳамияти хоҷагиҳои хонаводагӣ махсусан дар шароити бӯҳрони иқтисодӣ, вақте ки истеҳсолоти ҷамъиятӣ аз ӯҳдаи қонеъ гардонидани талаботи ҳаётан муҳими аҳоли баромада натавонист ва аҳоли маҷбур буд беш аз пеш ба худтаъминкунӣ рӯй орад, баланд гардид. Ҳамзамон, бо назардошти таҷрибаи хориҷӣ пешбинӣ кардан мумкин аст, хоҷагии хонаводагӣ ба худ хусусияти молӣ касб хоҳад намуд. Ҳиссаи молу хизматрасониҳои хоҷагиҳои хонаводагӣ дар ҳаҷми умумии маҳсулоти дар мамлакат истеҳсолшуда мунтазам меафзояд.

Дар ҳайати хоҷагиҳои хонаводагӣ ҳамчунин хоҷагии оилавӣ баррасӣ мегардад, зеро бо вучуди дар ҷамъияти муосир пайдо шудану инкишоф ёфтани шаклҳои нави ташкили ҳаёти хусусӣ, маҳз оила чун унсуре асосии сохторсози хоҷагии хонаводагӣ боқӣ мемонад, хоҷагии хонаводагии типӣ мазкур бошад ба ҳайси ниҳоди иҷтимоие, ки соҳаи ҳаёти хусусиро муаррифӣ мекунад, бартарият дорад.

Муҳаққиқи рус А.В. Чаянов яке аз аввалин олимоне, ки хоҷагии оилавиرو таҳлил намуда, қонуниятҳои фаъолияти онро ҷудо кардааст. Ӯ асосҳои методологиро бунёд гузошт, ки олимони муосир ба онҳо таъҷиб менамоянд. Ба ақидаи олими немис Р.Э. Прауст хоҷагии оилавӣ сохтори пойгоҳии соҳаи кишоварзӣ мебошад. Дар хоҷагии оилавӣ фаъолияти меҳнатиро аъзои оила ё гурӯҳи оилаҳо анҷом медиҳанд, ки байни ҳамдигар бо ӯҳдадорӣ ҳешу таборӣ ва масъулият барои фаъолияти муштараки хоҷагидорӣ дар замин бе таъсиси шахси ҳуқуқӣ алоқаманданд.

Дар луғати иқтисодӣ таърифи зерини хоҷагии оилавӣ мазкур аст: «хоҷагии оилавӣ – мафҳумест, ки онро, бештар корхонаи хоҷагии кишоварзӣ ифода намуда, бо иштироки бевоситаи соҳиби он ва аъзои оила пешбурда мешавад» [10].

Хулоса, зеро мафҳуми хоҷагии оилавӣ мо шакли пешбурди фаъолияти кишоварзиро мефаҳмем, ки аз ҷониби оила ё аъзои ҷудогонаи он, ё бо ҷалби коргарони киро ба миқдоре, ки аз шумораи аъзои оилаи дар истеҳсолот машғулбуда зиёд нестанд, амалӣ карда мешавад.

Ба ақидаи муҳаққиқи ватанӣ Давлатов М.Х. дар кишварҳои хориҷа хоҷагии оилавии соҳаи кишоварзиро фермаҳои оилавӣ меноманд. Аммо, хоҷагии оилавиرو аз хоҷагии хонаводагӣ бояд фарқ намуд. Аввалан, хоҷагии оилавӣ олати иқтисодии расман номнависшуда мебошад. Онҳо дар сегментҳои мухталифи бозор фаъолна ширкат меварзанд. Фаъолияти хоҷагии хонаводагӣ бошад, асосан ба қонеъгардонии талаботи оила равона шуда, он дар бозори молу хизматрасониҳо қисман иштирок дорад. Хоҷагии оилавӣ низ бо мақсади ба даст овардани фоида фаъолият мекорад, аз ин сабаб, он миқёси муайян надорад. Хоҷагиҳои хонаводагӣ истеъмолкунандагони фоида аз фаъолияти хоҷагидорӣ мебошанд, аммо, онҳо метавонанд аз ҳисоби пасандоз фаъолияти назарраси сармоягузорию амалӣ созанд. Дар хоҷагиҳои оилавӣ фоида аз фаъолияти истеҳсолӣ манбаи сармоягузорӣ ба ҳисоб меравад.

Фаъолияти аксарияти хоҷагиҳои хонаводагӣ бо истеҳсолоти маҳсулоти кишоварзӣ марбут аст. Аз ин лиҳоз, шакли моликият дар соҳаи кишоварзӣ омилҳои муҳими рушди минбаъдаи хоҷагиҳои хонаводагӣ маҳсуб мегардад.

Меъёри асосии умумии фермаи оилавӣ дар ҷаҳони имрӯза дар дасти оила

тачаммӯъ ёфтани қисми зиёди идоракуни, масъулияти таваккал ва саҳми меҳнати мебошад. Зимнан миқдори саҳми меҳнати оила тағйирёбанда мебошад.

Соҳибони хоҷагиҳои оилавӣ дар ИМА ва ИА (Иттиҳоди Аврупо) танҳо дар он сурат фермерон - соҳибкорони бонуфуз мегарданд, ки маҳсулоти истеҳсолнамудаашонро фурӯшанду молҳои барои истеҳсолоти минбаъдаи кишоварзӣ ва ҳаётгузаронии оила заруриро харидорӣ намоянд. Ин тамоюли умумичаҳонии рушди баҳши хоҷагиҳои оилавӣ дар самти гузариш аз хоҷагии оилавии истеъмолӣ ба соҳибкорӣ мебошад.

Дар ИМА агар ферма «аз ҷониби оила ё як нафар одам» идора гардаду таҳти назорат қарор гирад ва ба ягон иттиҳодия дохил нашавад, пас, фермерон бояд фермаи худро ба категорияи оилавӣ ё инфиродӣ мансуб донанд. Иттиҳодияҳо (кооперативҳо) он вақт оилавӣ ҳисобида мешаванд, агар дар онҳо беш аз 50%-и саҳмияҳо ба шахсоне тааллуқ дошта бошанд, ки байни ҳам алоқаи ҳешутаборӣ доранд.

Алҳол дар Русия маҳсулоти хоҷагиҳои оилавӣ пеш аз ҳама ба истеъмоли аъзои оила ва ҳешовандони наздиктарин равона мегардад. Аксаран муносибатҳои моливу пулӣ бо мубодилаи мутақобилан муфиди маҳсулот ва хизматрасонӣ иваз мешавад.

Хоҷагии оилавӣ метавонад калон ва сермаҳсул бошад ва он нисбати хоҷагии азими коллективӣ баъзе бартариятҳо дорад. Дар сурати доштани ҳаҷми мусоид дар шароити ҳозира ва дар ҷаҳорҷӯбаи кооперативӣ хоҷагиҳои оилавӣ метавонанд самарабахш бошанд ва ин нуқтаро дар мамлакатҳои дорои иқтисодиёти бозаргонӣ, ки аллақай дар онҳо истеҳсолоти кишоварзиро аксаран бизнеси оилавӣ ташкил медиҳад, кайҳо дарк кардаанд.

Соҳаи кишоварзии Финляндия аҳолии кишварро бо тамоми намудҳои хӯрокворӣ таъмин менамояд. Дар ин ҷо ба истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ кӯмак-харчи экологӣ, кӯмакхарч барои шароити номусоиди табиӣ ба хоҷагӣ дода мешавад. Барои тағйири намуди фаъолияти хоҷагиҳои фермерии зарардида дастгирии бучавӣ дар намуди ёрии моддӣ пешбинӣ мегардад.

Дар Швесия мусоидат ба худиштиголи аҳолии деҳот, рушди соҳибкории кишоварзии оилавии хурду миёна самти асосии сиёсати аграрию иҷтимоӣ эътироф гардидааст. Бо мақсади баланд бардоштани самаранокии иқтисодӣ, инчунин, вусъат додани имкониятҳои фурӯши маҳсулот, ба вучуд овардани инфрасохтори кишоварзӣ, дар соҳаи агробизнес кооперативу ҳадамоти давлатӣ бунёд карда мешаванд [7, с.76].

Дар Дания фермаи оилавӣ асоси кишоварзӣ ба ҳисоб меравад. Барои фермер шудан дар мактаби кишоварзӣ таҳсили махсуси панҷсоларо гузаштан лозим аст. Ҳамаи фермерон аъзои кооперативҳои хоҷагии кишоварзӣ мебошанд. Ба 20 ҳазор хоҷагиҳои фермерӣ 300 иттиҳодияи кооперативӣ мувофиқ меояд. Фаъолияти кооперативҳои кишоварзӣ аз истеҳсол, коркард ва фурӯши маҳсулот иборат мебошад. Кооперативҳо инчунин фермеронро бо нурию тухмӣ, ему хошок, техникаи кишоварзӣ таъмин менамоянд. Фермер ӯҳдадор аст, ки маҳсулоти худро ба корхонаи кооперативӣ, ки узви он аст, супорад. Аз ҷониби худ, корхонаҳои кооперативӣ ӯҳдадоранд ин маҳсулотро қабул намоянд. Ба туфайли ин кишвари мазкур яке аз содиркунандагони калонтарини маҳсулоти кишоварзӣ дар ИА мебошад [8, с.81].

Рушди иттиҳодияҳо дар кишварҳои Аврупо, Осиё ва Амрико чӣ аз рӯи шакл ва чӣ аз рӯи мазмуну мундариҷа хеле аз ҳам тафовут доранд, ки ин бо хусусиятҳои хоси

инкишофи таърихии онҳо вобастагӣ дорад. Дар кишварҳои Иттиҳоди Аврупо ҳамаи заминҳои хоҷагии кишоварзӣ кайҳо қонунан тақсим ва ба хоҷагиҳо вобаста карда шудаанд. Қисми зиёди онҳо моликияти хусусӣ буда, тибқи қонуни меросхӯрӣ ин заминҳо байни ворисон тақсим мешаванд, ба ибораи дигар, тақсимои доимии заминҳои кишоварзӣ ба қитъаҳои хурд ба амал меояд. Вобаста ба ин, дар кишварҳои Аврупо хоҷагиҳои хурди оилавӣ афзалият дошта, онҳо мекӯшанд, то шаклҳои бештар самарабахши ташкили истехсолоти кишоварзиро дарёфт намоянд [4, с.38].

Кишвари дигаре, ки он ҷо ҳаракати кооперативӣ рушд ёфтааст, Ҷопон мебошад. Дар ин кишвар кооперативҳои универсалӣ фаъолият мебаранд, ки намудҳои гуногуни хизматрасонӣ, таъминоти фурӯш ва қарздиҳиро пешниҳод менамоянд. Дар Ҷопон ҳамагӣ 737 кооператив амал мекунад, ки теъдоди аъзои онҳо тахминан 10 млн. нафарро ташкил медиҳанд.

Бар хилофи давлатҳои аврупоӣ дар Ҷумҳурии Халқии Чин афзоиши истехсоли маҳсулоти кишоварзӣ аз ҳисоби меҳнати шиддатноки хоҷагии анъанавии оилавӣ таъмин карда мешавад. Аз оғози ҳазорсолаи нав ҳукумати Чин ҳайат ва ҷойгиршавии табақаҳои камбизоати аҳолиро ба назари эътибор гирифта, ба мубориза бо қашшоқӣ тасҳеҳҳои зарурӣ ворид кард. Аввалан, ҳукумат диққаташро ба минтақаҳои муайян, ки дар онҳо камбизоатӣ мавҷуд аст, равона намекунад. Ба ҷойи ин, ҳукумат тавассути лоиҳаи «Деҳаи бидуни қашшоқӣ» ба ҳар камбизоат ёрии мушаххас мерасонад. Сониян, ба сохтори лоиҳаҳо, ки бо сиёсати мубориза бо камбизоатӣ алоқамандӣ доранд, тасҳеҳ ворид карда шуд: миқдори зиёди лоиҳаҳо дар шакли маблағгузорӣ ба таҳсил ва маълумотнокии коргарони муҳочир аз минтақаҳои камбизоат илова карда шуданд. Дар солҳои охир барномаҳои дигари мубориза бо камбизоатӣ дар деҳаҳо амалӣ мегарданд. Масалан, бекор кардани андоз аз хоҷагии кишоварзӣ сарбории молиявии камбизоатонро коҳиш дод. Сиёсати коҳиш додан ва умуман аз байн бурдани пардохти таҳсил ва дигар хароҷоти иловагӣ ба кӯдакони оилаҳои деҳот имкони таҳсилро фароҳам овард.

Дар натиҷа, сиёсати мубориза бо камбизоатӣ дар деҳот самарои хуб дод. Аз соли 2000 то соли 2005 миқдори одамони камбизоат дар деҳот аз 62 то 41 млн.нафар кам шуд [3, с.98].

Чунин вазъиятро метавон дар Ҷумҳурии Ўзбекистон мушоҳида намуд, ки он ҷо низ сиёсати инкишофи иқтисодиёти оилавӣ дар амал матлубияташро собит сохт. Баланд шудани фаъолнокии хоҷагиҳои кишоварзии хонаводагӣ, афзоиши сатҳи даромадноқӣ ва иштиголи аҳолии деҳот натиҷаи муҳимми инкишофи иқтисодиёти оилавӣ мебошад.

Дар иқтисодиёти Ўзбекистон соҳаи кишоварзӣ дар баробари саноат нақши пешбар дорад. Ҳаминро ба назари эътибор гирифта, аз солҳои аввали соҳибистиклолии давлатӣ роҳбарияти мамлакат ба ислоҳоти муносибатҳои кишоварзӣ дар деҳот диққати ҷиддӣ медиҳад. Ба ин мақсад, дар ҷумҳурӣ дар муддати кӯтоҳ асосҳои сиёсати давлатии ислоҳоти кишоварзӣ коркард шуда, қонунҳо дар бораи замин, моликият, хоҷагии фермериву деҳқонӣ, дар бораи кафолати озодии фаъолияти соҳибкорӣ, инчунин дигар санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ қабул шудаанд.

Ба тӯфайли давра ба давра амалӣ гардидани тадбирҳо аз ҷониби ҳукумат оид ба ислоҳоти кишоварзӣ дар ҷумҳурӣ иқтисодиёти гуногунсохти кишоварзӣ ва типҳои нави муносибатҳои аграрӣ ташаккул ёфтанд. Дар он мақоми асосиро хоҷагиҳои

фермерӣ, чун корхонаҳои хусусӣ ва хоҷагиҳои оилавии деҳқонии майдамон, ки бо истеҳсоли фуруши маҳсулоти кишоварзӣ машғуланд, ишғол мекунанд. Қитъаи замин ба сарвари оила дар асоси истифодаи меҳнати аъзои хоҷагии хонаводагӣ чудо карда мешавад.

Дар натиҷаи ислоҳоти соҳаи кишоварзӣ дар ҷумҳури ҷунин гурӯҳҳои хоҷагӣ созмон ёфтанд: хоҷагиҳои хусусии фермерӣ, хоҷагиҳои оилавии деҳқонии майдамонӣ, хоҷагии хонаводагӣ ва корхонаҳои кишоварзӣ.

Аз ҷониби давлат низоми дастгирӣ ва ҳавасмандгардонии рушди хоҷагиҳои деҳқониву фермерӣ ба вуҷуд оварда шудааст. Инчунин, рушди хонакорӣ бо истифодаи имтиёзоти дахлдор ва сабукиҳо ба нақша гирифта шудааст. Озод кардани хонакорон аз пардохти маблағи ягонаи иҷтимоӣ ва андоз аз амвол, озод кардан аз гузаронидани манзили истиқомати хонакор ба қатори бинои ғайриистіқоматӣ, тарифабандии пардохти маблағи истифодаи қувваи барқ, газ, об ва дигар хизматрасониҳои коммуналӣ, тибқи тарифҳои ба шахсони воқеӣ муқарраргардида, аз ҷумлаи имтиёзоти мазкуранд.

Ҳифзи ҳуқуқи шахсони хонакор дар муносибатҳои меҳнати онҳо пурра кафолат дода шудааст. Пардохти ҳармоҳаи якфоиза аз фонди музди меҳнат ба фонди нафақа кафолати ҳифзи иҷтимоӣ ва таъмини нафақавии ашхоси бо меҳнати хонагӣ машғул, хангоми ба синни нафақа расидани онҳо мебошад [9, с.474].

Айни замон, дар Ҷумҳурии Ўзбекистон Низомнома оид ба тартиби амалисозии соҳибкории оилавӣ ва фаъолияти ҳунармандӣ асоси ҳуқуқии бизнеси оилавӣ ба ҳисоб меравад. Низомномаи мазкур инчунин, ҳуқуқ ва ўҳдадорҳои субъектҳои соҳибкории оилавиро танзим мекунанд. Масалан, субъектҳои соҳибкории оилавӣ ба суғуртаи иҷтимоӣ ва бо тартиби пешбиникардаи қонун ба собиқаи корӣ ворид сохтани давраи кори соҳибкори оилавӣ ҳуқуқ доранд.

Мувофиқи моддаи 15-и лоиҳаи Қонуни корхонаи оилавӣ иштирокдорони корхонаи оилавӣ ҳуқуқ доранд:

- ба гирифтани ҳиссаи даромади худ вобаста аз шартҳои шартномаи муассисӣ;
- ихтиёран қатъ намудани иштирок дар корхонаи оилавӣ;
- талаб кардани бозгашти пардохтҳои амволии худ, аз ҷумла, дар намуди натуралӣ, агар тибқи шартномаи муассисӣ чизи дигар пешбинӣ нашуда бошад;
- ба суғуртаи давлатии иҷтимоӣ, инчунин тибқи тартиби пешбининамудаи қонунгузорӣ ба собиқаи меҳнатӣ дохил намудани вақти кор дар корхонаи оилавӣ.

Ҳамаи ин ба афзоиши истеҳсолот ва фуруши маҳсулоти хоҷагии кишоварзӣ ва афзудани даромади аҳоли мусоидат менамояд.

Ба назари мо, истифодаи шарту шароитҳои кишвари ҳамсоя дар иқтисодиёти хоҷагиҳои хонаводагии ҷумҳурии мо ба мақсад мувофиқ аст.

Имрӯзо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба хоҷагиҳои хонаводагии деҳот ёрии ҳамаҷониба расонида мешавад. Аз ҷумла, 50 ҳазор гектар замин ба оилаҳо ва ворисони онҳо ба истифодаи бемўҳлат дода шуд. Ғайр аз ин, хоҷагиҳои хонаводагӣ барои рушди хоҷагиҳои наздиҳавлигӣ ва хоҷагии хусусии ёрирасон қарзҳо мегиранд [5, с.3].

Дар Стратегияи миллии рушд то соли 2030 қайд карда мешавад, ки оила асоси ҷамъият, иқтисодиёти оилавӣ бошад, як қисми иқтисодиёти миллии маҳсуб меёбад. Бинобар ин, тамоми масоили марбут ба хоҷагии хонаводагӣ, таъмини онҳо бо иштиғол, паст намудани сатҳи камбизоатӣ ва муаммоҳои дигар вазифаи умумимиллӣ

ба шумор мераванд.

Аҳамияти иқтисодии хоҷагии хонаводагӣ бемайлони зиёд мешавад. Ин тамоюл ба рушди соҳибкорӣ, хонакорӣ, хунармандӣ, ташкили корхонаҳои оилавӣ, тавсеаи худхизматрасонии хоҷагиҳои хонаводагӣ, ки ба рафъи камбудии инфрасохтори иҷтимоӣ мусоидат менамоянд, бунёди қишри нав дар хоҷагии кишоварзӣ – фермерон, ки асоси фаъолиятшонро меҳнати оилавӣ ташкил мекунад, робита дорад. Хоҷагии хонаводагӣ омили ташаккули синфи миёна гашта, бе мавҷудияти он на танҳо муқаррар гардидани муносибатҳои мӯътадилӣ бозаргонӣ, балки комёбшавӣ ба самаранокии зарурии иқтисодии ислоҳот ғайриимкон аст.

Аз ҷониби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон «Соли рушди деҳот, сайёҳӣ ва хунарҳои мардумӣ» эълон шудани солҳои 2019 -2021 далели гуфтаҳои болост [1].

Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон зикр намуданд, ки: «барои паст кардани гаронии буҷаи суғуртаи иҷтимоӣ ҳукумат бояд масъалаи андозаи иҷтимоии қишрҳои алоҳидаи аҳоли аз ҷумла, кормандони соҳаи кишоварзӣ, ҳамчунин, соҳибкорони инфиродиёро баррасӣ намояд».

Қайд кардан бо маврид аст, ки афзоиши ҳаҷми истеҳсоли фуруши маҳсулоти кишоварзӣ пойдевори асосии зиёдшавии даромадҳои пулии хоҷагиҳои хонаводагӣ мегардад.

Бо мақсади баланд бардоштани самаранокии иқтисодӣ, инчунин, тавсеаи имкониятҳои фуруши маҳсулот, барпо намудани инфрасохтори деҳот дар соҳаи агробизнес кооперативҳо ва хадамоти давлатӣ бунёд мегарданд.

Ҳамин тавр, дар асоси омӯзиши таҷрибаи рушди хоҷагиҳои хонаводагӣ дар хориҷа, ба назари мо, истифодаи чунин роҳҳои рушди иқтисодии хоҷагиҳои хонаводагии ватанӣ қобили қабул мебошад:

- самти муҳими рушди иқтисодиёти хонаводагӣ бо тавсеаи фаъолнокии хоҷагиҳои хонаводагии деҳот вобаста буда, дар натиҷаи он иштиғоли аҳолии деҳот меафзояд ва сатҳи даромаднокии хонаводаҳо боло меравад;

- хоҷагиҳои хонаводагӣ бояд барои истеҳсол ва фуруши маҳсулоти муайян мутобик ва махсус гардонида шавад, дар онҳо барои тақомулёбии доимии маҳсулоти мазкур, коҳиши арзиши аслии он, баланд бардоштани сифат замина ба вучуд меояд ва дар натиҷа мақоми он дар бозор меафзояд;

- таъмини хоҷагиҳои хонаводагии кишоварзӣ бо нуриву тухмӣ, ему хошок, техникаи кишоварзӣ ва бо ин роҳ истисно сохтани иштироки миёнаравҳо, ки дар натиҷа хароҷот ба истеҳсоли фуруши маҳсулот ба таври назаррас кам мешавад;

- муттаҳидшавии хоҷагиҳои хонаводагӣ дар шакли кооперативҳо ба мақсад хеле мувофиқ аст, ҳамзамон, хонавода метавонад фуруши миқдори маҳсулоти аз истеъмол боқимондари дар бозор ташкил намуда, аз он манфиат гирад;

- аз ҷониби мақомоти ҳокимияти давлатӣ дар маҳалҳо дастгирӣ намудани хоҷагиҳои хонаводагӣ, ки аз ҷиҳати молиявӣ заифанд, пешниҳоди кӯмакхарч;

- дар деҳот ба вучуд овардани чунин инфрасохтор, ки ба пешбурдани фаъолияти босифату самаранок дар хоҷагиҳои хонаводагӣ шароити мӯътадил муҳайё созад;

- ташкили таҳсилоти босифат барои кӯдакони хоҷагиҳои хонаводагии деҳот бо мақсади баланд бардоштани қобилияти зеҳнии онҳо, ки дар оянда ба мансабҳои баландмаош соҳиб шудани онҳоро таъмин мекунад;

- аз ҷониби сохторҳои дахлдори мақомоти маҳаллии ҳокимият барои аъзои хоҷагии хонаводагӣ ташкил намудани таҳсилоти махсус дар муассисаҳои таълимии кишоварзӣ, ё дар бизнес-инкубаторҳо, то онҳо на танҳо маҳсулоти босифати кишоварзӣ истеҳсол намоянд, балки оид ба коркард ва фурӯши маҳсулот, инчунин роҷеъ ба масъалаҳои ҳуқуқӣ малакаҳои кофӣ ба даст оранд;

- ҳифзи ҳуқуқи хонакорон ва хунармандон дар муносибатҳои меҳнатии онҳо, танзими ҳифзи иҷтимоӣ ва ҳангоми ба синни нафақа расидан бо нафақа таъмин намудани онҳо;

- бо шартҳои имтиёзнок додани қарз ба хоҷагиҳои хонаводагии кишоварзӣ.

Пешбинӣ мешавад, ки дар ҳаёт татбиқ намудани тадбирҳои мазкур, ба истифодаи нисбатан оқилонаи иқтисодии меҳнатии хоҷагиҳои хонаводагӣ имконият фароҳам оварда, камбудихоеро, ки бо ғайримуташаккилии фаъолияти меҳнатии ин хоҷагиҳо вобаста аст, бартараф менамоянд.

Ҳамин тавр, инкишофи хоҷагии хонаводагиву оилавӣ, хоҷагиҳои деҳқониву фермерӣ, хонакорӣ, хунармандӣ ва соҳибқориҳои оилавӣ нишон дод, ки онҳо ба иқтисодиёти ҷумҳурӣ ва манотиқи он бештар таъсири мусбат мерасонанд. Дар шароити иқтисодиёти давраи гузариш таъсири давлатӣ, ки маҳз тавассути он давлат метавонад танзими давлатии иқтисодиёти оилавиро ба таври самаранок ба роҳ монанд, ба самти хеле муҳим табдил меёбад. Дар натиҷа, самарани баръакс ба вуқӯъ мепайвандад, ки он ҳам ба манфиати давлат ва ҳам ба манфиати хоҷагии хонаводагӣ аст. Ин мутаносибан боиси афзоиши даромадҳои иқтисодии оилавӣ мегардад, ки дар навбати худ метавонад ба олати тақмили неқӯаҳволии иҷтимоии онҳо табдил ёбад.

Пайнавишт:

1. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз 26 декабри с. 2018, шаҳри Душанбе.
2. Желаяева С. Э. Экономическое время в механизме самоорганизации экономической системы // Журнал экономической теории. – 2015. — №1. — С. 69–74.
3. Rural Survey Group of the National Bureau of Statistics of China 2006. Poverty Monitoring Report Rural China: 2006 Beijing: China Statistics Press. -С. 96-99.
4. Исоқов А. А., Шарипов З. У. Тақмил додани механизми ҳамқориҳои хонаводаи деҳот бо ташиқлотҳои кооператсияи матлубот//Маҷаллаи Донишгоҳи давлатии тижорати Тоҷикистон №3, 2013 –С.36-40.
5. Улуғходжаева Х. Р., Давлатов М. Х. Нақши хонавода дар шароити гузариш ба иқтисоди бозаргонӣ. ДМТ// Ахбори Донишгоҳи миллии Тоҷикистон №2/6. Силсилаи иҷтимоӣ ва иқтисодӣ ва илмҳои ҷамъиятӣ 2017 с.- С.3-5.
6. Козлова О. А., Тухтарова Е. Х. Факторный анализ взаимосвязи «потребление — сбережение» в Уральском федеральном округе // Экономика региона №3. — 2014. — С. 248-257.
7. Фролова О. А. Государственное регулирование сельского хозяйства: зарубежный опыт/ О. А. Фролова, С. Ю. Васильева// Вестник НГИЭИ. — Н.: НГИЭИ. — № 5. 2011. - С. 76–83.
8. Куликова Н. С. Зарубежный опыт интегрирования и кооперирования в сельском хозяйстве/ Н. С. Куликова// Вестник НГИЭИ. - Н.: НГИЭИ.- № 3,- 2012.- С. 81-93.

Зокирова Ш.М., Негматова Ш. Ғ. Таҷрибаи хориҷии рушди хоҷагиҳои хонаводагӣ ва имкониятҳои мутобикгардонии онҳо ба иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон

-
9. Бердиев Г. И., Янгибоев Б. Ф. Роль домашних хозяйств в сельскохозяйственном производстве Узбекистана. //Международный научный журнал «Молодой учёный» № 3 (107) Часть 5. -Казань. –2016. -С. 474-476.
  10. Экономический словарь/ Эсо-онлайн: сайт. URL:http://www.eso-online.ru/bank_informacii/slovari/ekonomicheskij_slovar/(дата обращения 27.11.2019).

Reference Literature:

1. *The Message of Tajikistan Republic President Emomali Rakhmon to the Supreme Council (Majlisi Oli) from December 26, 2018, Dushanbe*
2. Zhelayeva S. E. *Economic Time in the Mechanism of Self-Organization of Economy System // The Journal of Economy Theory.* – 2015, N1. – pp. 69-74
3. *Rural Survey Group of the National Bureau of Statistics of China 2006. Poverty Monitoring Report Rural China: 2006 Beijing: China Statistics Press.* – С. 96 - 99
4. Isokov A. A., Sharipov Zh. U. *Perfection in Reference to Organization Mechanism of Rural Households through Proper Cooperation // The Journal of Tajikistan State University of Commerce.* 2013, N3. – pp. 36-40 (in Tajik)
5. Ulugkhodjayeva Kh. R., Davlatov M. Kh. *The Programme of Households Transition to Market Economy // Tidings of the Tajik National University. Series of Economy and Social Sciences.* 2017, N2/6. – pp. 3-5 (in Tajik)
6. Kozlova O. A., Tuhtarova Ye. Kh. *Factor Analysis of Interconnection “Consumption-Saing” in Ural Federal Circuit // Economy of the Region.* 2014, N3. – pp. 248-257
7. Frolova O. A. *State Regulation of Agriculture: Foreign Experience // O.A. Frolova, S. Yu. Vassilyeva // Bulletin of NGIEI.* – N.: NGIEI. 2011, N5. – pp. 76-83
8. Kulikova N. S. *Foreign Experience of Integration and Cooperation in Agriculture // N. S. Kulikova // Bulletin of NGIEI.* – 2012, N3. – pp. 81-93
9. Berdiyev G. I., Yangiboyev B. F. *The Role of Households in Agricultural Production of Uzbekistan // Interanational Scientific Journal “Young Scientist.* 2016, N3 (107). P.5. Kazan. – pp. 474 – 476
10. *Dictionary of Economics // Eso-Onlain site.* URL:http://www.eso-online.ru/bank_informacii/slovari/ekonomicheskij_slovar/ (Date of request: 27. 11. 2019)